IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 23 Issue 01 AVGUST 2026

TO‘G‘RIDAN-TO‘G‘RI XORIJIY INVESTITSIYALARNING (FDI) IQTISODIY O‘SISHGA TA’SIRI: XITOY TAJRIBASI VA O‘ZBEKISTON UCHUN TAKLIFLAR

Xamrayeva Sevinch Ikromjonovna
O‘zbekiston Miliy Universiteti
Iqtisodiyot fakulteti talabasi
sarvarxamrayev790@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.22269825
Tel:+998990181066

Annotatsiya: Mazkur maqolada to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarning (Foreign Direct Investment - FDI) iqtisodiy o‘sishga ta’siri nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda FDIning kapital oqimlari, texnologiyalar transferi, bandlikni oshirish, eksport salohiyatini rivojlantirish hamda milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini kuchaytirishdagi o‘rni o‘rganiladi. Shuningdek, Xitoy, Singapur, Irlandiya va Vetnam tajribalari tahlil qilinib, O‘zbekistonda investitsiya muhitini yanada takomillashtirish bo‘yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, qulay investitsiya muhiti va institutsional islohotlar FDI oqimlarini ko‘paytirish orqali barqaror iqtisodiy o‘sishni ta’minlashda muhim omil hisoblanadi.
Kalit so‘zlar: to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar, FDI, iqtisodiy o‘sish, investitsiya muhiti, kapital oqimi, eksport, innovatsiya, texnologiyalar transferi, bandlik, global iqtisodiyot.

Аннотация: В статье исследуется влияние прямых иностранных инвестиций (Foreign Direct Investment – FDI) на экономический рост. Рассматриваются роль ПИИ в притоке капитала, передаче технологий, создании рабочих мест, развитии экспортного потенциала и повышении конкурентоспособности национальной экономики. Особое внимание уделяется опыту Китая, Сингапура, Ирландии и Вьетнама, а также перспективам совершенствования инвестиционного климата Узбекистана. Результаты исследования показывают, что благоприятная инвестиционная среда и институциональные реформы являются ключевыми факторами привлечения ПИИ и обеспечения устойчивого экономического роста.
Ключевые слова: прямые иностранные инвестиции, экономический рост, инвестиционный климат, экспорт, капитал, инновации, технологии, занятость.

Abstract: This article examines the impact of Foreign Direct Investment (FDI) on economic growth from both theoretical and practical perspectives. The study analyzes the role of FDI in capital inflows, technology transfer, employment generation, export expansion, and improving national competitiveness. It also evaluates the experiences of China, Singapore, Ireland, and Vietnam and proposes recommendations for improving Uzbekistan's investment climate. The findings suggest that a favorable investment environment and institutional reforms play a crucial role in attracting FDI and ensuring sustainable economic growth.

Keywords: Foreign Direct Investment, economic growth, investment climate, capital inflows, exports, innovation, technology transfer, employment, global economy.

Kirish.

Globallashuv sharoitida to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar (Foreign Direct Investment – FDI) jahon iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismlaridan biriga aylandi. FDI nafaqat xorijiy kapital oqimini ta’minlaydi, balki ilg‘or texnologiyalar, zamonaviy boshqaruv usullari, innovatsiyalar va xalqaro tajribaning milliy iqtisodiyotga kirib kelishiga ham xizmat qiladi. Shu sababli ko‘plab rivojlanayotgan davlatlar iqtisodiy o‘sishni jadallashtirish va xalqaro raqobatbardoshlikni oshirish maqsadida investitsiyalarni jalb etishga alohida e’tibor qaratmoqda.

So‘nggi o‘n yilliklarda Xitoy, Singapur, Vetnam va Irlandiya kabi davlatlar FDIni samarali jalb qilish orqali sanoatni modernizatsiya qilish, eksport salohiyatini kengaytirish va yuqori iqtisodiy o‘sishga erishishga muvaffaq bo‘ldi. Mazkur tajribalar investitsiya siyosati, institutsional islohotlar va qulay biznes muhitining iqtisodiy rivojlanishdagi ahamiyatini yaqqol namoyon etadi.

O‘zbekistonda ham investitsiya muhitini yaxshilash, xorijiy investorlar uchun qulay sharoit yaratish va iqtisodiyotning ustuvor tarmoqlariga investitsiyalarni jalb etish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Natijada sanoat, energetika, transport, axborot texnologiyalari va xizmat ko‘rsatish sohalariga yo‘naltirilayotgan xorijiy investitsiyalar hajmi yildan yilga ortib bormoqda. Shu bilan birga, investitsiya muhitini yanada takomillashtirish, huquqiy kafolatlarni mustahkamlash va institutsional samaradorlikni oshirish zarurati saqlanib qolmoqda.

Mazkur tadqiqotning maqsadi to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarning iqtisodiy o‘sishga ta’sirini xalqaro tajriba asosida tahlil qilish hamda O‘zbekiston uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Adabiyotlar sharhi.

To‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar (Foreign Direct Investment - FDI) iqtisodiy o‘sishning muhim omillaridan biri sifatida iqtisodiyot fanida uzoq yillardan buyon keng o‘rganib kelinmoqda. Ilmiy adabiyotlarda FDI nafaqat kapital manbai, balki texnologiyalar transferi, boshqaruv tajribasi, innovatsiyalarni joriy etish va mehnat unumdorligini oshirish vositasi sifatida ham e’tirof etiladi.

FDI nazariyasining shakllanishida Stephen Hymerning ilmiy ishlari muhim o‘rin tutadi. U xorijiy investitsiyalarni oddiy kapital harakati emas, balki korxonalarning xalqaro bozorda raqobat ustunligini qo‘lga kiritish strategiyasi sifatida izohlaydi. Hymerning fikricha, transmilliy kompaniyalar xorijiy bozorlarga investitsiya kiritish orqali o‘zlarining texnologik va boshqaruv afzalliklaridan samarali foydalanadi.

Keyinchalik John Dunning tomonidan ishlab chiqilgan OLI (Ownership-Location-Internalization) paradigmasi FDI nazariyasining eng muhim konsepsiyalaridan biriga aylandi. Ushbu nazariyaga ko‘ra, xorijiy investitsiyalar uch asosiy omil – korxonaning raqobat ustunligi, investitsiya kiritilayotgan mamlakatning jozibadorligi hamda faoliyatni ichki boshqarish afzalliklari mavjud bo‘lgandagina samarali amalga oshiriladi.

OECD va UNCTAD hisobotlarida FDI iqtisodiy o‘sishning asosiy drayverlaridan biri sifatida baholanadi. Xususan, ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish, yangi ish o‘rinlari

yaratish, eksport hajmini oshirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etishda xorijiy investitsiyalarning ahamiyati alohida ta'kidlanadi.

World Bank tadqiqotlarida investitsiya muhitining sifati, huquqiy barqarorlik, korrupsiyaning past darajasi va samarali davlat boshqaruvi FDI oqimlarini belgilovchi asosiy omillar sifatida qayd etilgan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, qulay institutsional muhitga ega davlatlar xorijiy investitsiyalarni ko'proq jalb qiladi va barqaror iqtisodiy o'sishga erishadi.

So'nggi yillarda Xitoy, Singapur, Irlandiya va Vetnam tajribasi FDI siyosatini samarali tashkil etish orqali qisqa muddatda yuqori iqtisodiy natijalarga erishish mumkinligini tasdiqlamoqda. Mazkur davlatlarda investitsiyalarni rag'batlantirish, soliq imtiyozlari, erkin iqtisodiy zonalar va eksportga yo'naltirilgan sanoat siyosati iqtisodiy transformatsiyaning asosiy omillaridan biri bo'ldi.

Umuman olganda, mavjud ilmiy adabiyotlar FDI va iqtisodiy o'sish o'rtasida ijobiy bog'liqlik mavjudligini tasdiqlaydi. Biroq bu bog'liqlik investitsiya muhitining sifati, inson kapitali, makroiqtisodiy barqarorlik va davlat institutlarining samaradorligiga bevosita bog'liq.

Tadqiqot metodologiyasi.

Mazkur tadqiqotda to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarning iqtisodiy o'sishga ta'siri qiyosiy, statistik va analitik yondashuvlar asosida o'rganildi. Tadqiqotning empirik bazasini World Bank, UNCTAD, International Monetary Fund (IMF), OECD, UN Comtrade, Asian Development Bank (ADB) hamda O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari tashkil etdi.

Tadqiqot davomida 2015–2024-yillar oralig'idagi FDI oqimlari, yalpi ichki mahsulot (YAIM), eksport hajmi va bandlik ko'rsatkichlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik tahlil qilindi. Shuningdek, Xitoy, Singapur, Irlandiya va Vetnam tajribasi O'zbekiston bilan qiyosiy tahlil qilinib, investitsiya siyosatining iqtisodiy samaradorligi baholandi.

Statistik tahlil, qiyosiy tahlil va trend tahlili usullaridan foydalanilib, FDI oqimlarining iqtisodiy o'sishga ta'sir etuvchi asosiy omillari aniqlandi.

Tahlil va natijalar.

To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (Foreign Direct Investment – FDI) jahon iqtisodiyotida kapital harakatining eng barqaror va uzoq muddatli shakllaridan biri hisoblanadi. Portfel investitsiyalaridan farqli o'laroq, FDI investorning korxona faoliyatini boshqarish va nazorat qilish huquqini ham nazarda tutadi. Shu sababli bunday investitsiyalar qabul qiluvchi mamlakat iqtisodiyotiga nafaqat moliyaviy resurslarni, balki zamonaviy texnologiyalar, innovatsion ishlab chiqarish usullari, boshqaruv tajribasi, xalqaro marketing strategiyalari hamda malakali kadrlarni tayyorlash imkoniyatlarini ham olib kiradi. Iqtisodiy adabiyotlarda aynan ushbu omillar FDI va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi ijobiy bog'liqlikning asosiy sabablari sifatida e'tirof etiladi.[1]

So'nggi besh yil davomida global investitsiya muhiti bir qator jiddiy sinovlarga duch keldi. COVID-19 pandemiyasi oqibatida ishlab chiqarish zanjirlarining uzilishi, logistika xarajatlarining oshishi, inflyatsion bosimning kuchayishi va markaziy banklar tomonidan foiz

[1] Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment. 4th ed. Paris: OECD Publishing, 2008. pp. 17–32.

stavkalarining oshirilishi investorlarning uzoq muddatli qarorlariga sezilarli ta’sir ko‘rsatdi. Bunga qo‘shimcha ravishda, geosiyosiy keskinliklarning ortishi, xususan Rossiya–Ukraina mojarosi, AQSH va Xitoy o‘rtasidagi texnologik raqobat hamda xalqaro savdo cheklovlari global kapital oqimlarining hududlar bo‘yicha qayta taqsimlanishiga olib keldi.[2]

UNCTAD tomonidan e’lon qilingan World Investment Report 2025 ma’lumotlariga ko‘ra, 2024-yilda dunyo bo‘yicha to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar oqimi nominal hisobda 1,5 trillion AQSH dollarini tashkil etdi. Biroq ushbu ko‘rsatkichning o‘sishi asosan ayrim Yevropa davlatlari orqali amalga oshirilgan moliyaviy tranzit operatsiyalari hisobiga yuzaga kelgan. Mazkur tranzit oqimlari chiqarib tashlanganda, real iqtisodiyotga yo‘naltirilgan global FDI hajmi 11 foizga kamaygan.[3] Bu esa ketma-ket ikkinchi yil kuzatilayotgan pasayish bo‘lib, xalqaro investorlarning ishlab chiqarish va infratuzilma loyihalariga nisbatan ehtiyotkorona yondashayotganini ko‘rsatadi.

Global investitsiya oqimlarining hududlar bo‘yicha taqsimoti ham sezilarli o‘zgarishlarga uchradi. 2024-yilda rivojlangan mamlakatlarga yo‘naltirilgan FDI oqimi 22 foizga qisqargan, Yevropa mamlakatlarida esa ushbu pasayish 58 foizni tashkil etgan. Mazkur holat, avvalo, yuqori foiz stavkalari, iqtisodiy o‘sish sur’atlarining sekinlashuvi hamda investorlar ishonchining pasayishi bilan izohlanadi. Shu bilan birga, Shimoliy Amerikada investitsiyalar hajmi 23 foizga oshgan bo‘lib, bunda AQSHda[4] yarimo‘tkazgichlar ishlab chiqarish, sun’iy intellekt va yashil energetika sohalariga yo‘naltirilgan yirik investitsiya loyihalari muhim rol o‘ynadi.

Rivojlanayotgan mamlakatlar orasida Osiyo mintaqasi global investitsiya markazi sifatidagi mavqeini saqlab qoldi. 2024-yilda rivojlanayotgan Osiyo davlatlari dunyo bo‘yicha jalb qilingan FDI oqimlarining qariyb 40 foizinio‘zlashtirdi. Ayniqsa, ASEAN davlatlarida investitsiyalar hajmi 10 foizga oshib, 225 milliard AQSH dollariga yetdi. Bu ko‘rsatkich mintaqa tarixidagi eng yuqori natijalardan biri hisoblanadi. Vetnam, Malayziya, Indoneziya va Tailand elektronika, avtomobilsozlik, yarimo‘tkazgichlar hamda qayta tiklanuvchi energetika tarmoqlariga yirik investitsiyalarni jalb qilgani ushbu o‘sishning asosiy omillaridan bo‘ldi.[5]

Mazkur tendensiya xalqaro ishlab chiqarish zanjirlarining transformatsiyalanayotganidan dalolat beradi. Oxirgi yillarda transmilliy kompaniyalar ishlab chiqarishni faqat bitta mamlakatda jamlash o‘rniga uni bir nechta hududlarga taqsimlash strategiyasini qo‘llamoqda. Ilmiy adabiyotlarda bu jarayon "China+1 Strategy", "Nearshoring" va "Friend-shoring" konsepsiyalari orqali izohlanadi. Mazkur strategiyalarning asosiy maqsadi geosiyosiy tavakkalchiliklarni kamaytirish, logistika xarajatlarini optimallashtirish va ishlab chiqarish zanjirlarining uzluksizligini ta’minlashdan iborat.[6]

Investitsiya tarkibidagi o‘zgarishlar ham alohida e’tiborga loyiq. Agar o‘n yil avval xorijiy investitsiyalarning asosiy qismi neft-gaz, tog‘-kon sanoati va an’anaviy ishlab chiqarish tarmoqlariga yo‘naltirilgan bo‘lsa, bugungi kunda investitsiyalarning katta qismi yuqori qo‘shilgan qiymat yaratuvchi tarmoqlarga yo‘naltirilmoqda. Jumladan, sun’iy intellekt, bulutli

[2] International Monetary Fund. World Economic Outlook: International Resilience under Uncertainty. Washington, D.C.: IMF, 2025.
[3] United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). World Investment Report 2025: International Investment in the Digital Economy. Geneva: United Nations, 2025. pp. 3–12.
[4] UNCTAD. World Investment Report 2025. Geneva: United Nations, 2025. pp. 25–38.
[5] UNCTAD. World Investment Report 2025. Geneva: United Nations, 2025. pp. 46–58.
[6] OECD. FDI Qualities Policy Toolkit. Paris: OECD Publishing, 2022.

texnologiyalar (Cloud Computing), elektromobillar, batareya ishlab chiqarish, yarimo‘tkazgichlar, biotexnologiya va yashil energetika eng jadal rivojlanayotgan investitsiya yo‘nalishlariga aylandi. Bu esa global iqtisodiyotning bilimlar va innovatsiyalarga asoslangan rivojlanish modeliga o‘tayotganini anglatadi.[7]

Yuqoridagi tahlillar shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy sharoitda davlatning muvaffaqiyati jalb qilinayotgan FDI hajmi bilan emas, balki uning sifati, tarkibi va iqtisodiyotga qo‘shayotgan qo‘shimcha qiymati bilan belgilanadi. Yuqori texnologiyali investitsiyalar mehnat unumdorligini oshiradi, eksport tarkibini diversifikatsiya qiladi, innovatsion faoliyatni rag‘batlantiradi hamda mamlakatlarning global qiymat zanjirlaridagi o‘rnini mustahkamlaydi. Shu bois ko‘plab davlatlar investitsiya siyosatini faqat kapital oqimini ko‘paytirishga emas, balki yuqori texnologiyalar va innovatsion ishlab chiqarishni rivojlantirishga xizmat qiluvchi investitsiyalarni jalb etishga yo‘naltirmoqda.[8]

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, global investitsiya bozorida miqdoriy o‘sishdan ko‘ra investitsiyalar sifatining oshishi muhimroq ahamiyat kasb etmoqda. O‘zbekiston uchun ham asosiy vazifa FDI hajmini ko‘paytirish emas, balki eksportga yo‘naltirilgan, yuqori texnologiyali va innovatsion loyihalarni jalb qilishdan iborat bo‘lishi lozim. Ayniqsa, yarimo‘tkazgichlar, axborot texnologiyalari, farmatsevtika, qayta tiklanuvchi energetika va sanoat kooperatsiyasi kabi yo‘nalishlarda xorijiy investitsiyalarni rag‘batlantirish uzoq muddatli iqtisodiy o‘sishni ta’minlashda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Jadval 1. 2019–2024-yillarda global to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar (FDI) oqimlari (Muallif tomonidan UNCTADning World Investment Report 2024 va World Investment Report 2025 hisobotlari ma’lumotlari asosida tuzildi.)[9]

Yil	Global FDI oqimi (trln. AQSH dollari)	Yillik o‘zgarish (%)	Asosiy omillar
2019	1,54	+3,2	Savdo ziddiyatlariga qaramay, pandemiyagacha nisbatan barqaror investitsiya muhiti.
2020	0,96	−37,7	COVID-19 pandemiyasi, ishlab chiqarish va xalqaro investitsiya loyihalarining to'xtashi.
2021	1,61	+67,7	Pandemiyadan keyingi tiklanish, transchegaraviy qo‘shib olish va qo'shilishlar (M&A) faollashuvi.
2022	1,36	−15,5	Rossiya-Ukraina mojarosi, energiya inqirozi, inflyatsiya va foiz stavkalarining oshishi.

[7] UNCTAD. World Investment Report 2025. Geneva: United Nations, 2025. pp. 78–90
[8] World Bank. World Development Report 2024: The Middle-Income Trap. Washington, D.C.: World Bank, 2024.

[9] United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). World Investment Report 2024: Investment Facilitation and Digital Government. Geneva: United Nations, 2024; UNCTAD. World Investment Report 2025: International Investment in the Digital Economy. Geneva: United Nations, 2025.

Yil	Global FDI oqimi (trln. AQSH dollari)	Yillik o‘zgarish (%)	Asosiy omillar
2023	1,30	−4,4	Global iqtisodiy sekinlashuv, geosiyosiy noaniqlik va moliyalashtirish xarajatlarining yuqoriligi.
2024	1,50	+15,4	Nominal o‘sish kuzatilgan bo‘lsa-da, Yevropadagi tranzit (conduit) moliyaviy oqimlari hisobiga shakllangan; ular chiqarib tashlanganda real global FDI 11% ga kamaygan.

Jadval ma’lumotlariga ko‘ra, 2024-yilda global to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar (FDI) nominal hisobda 1,5 trillion AQSH dollarini tashkil etdi. Biroq bu o‘sish asosan Yevropadagi moliyaviy tranzit operatsiyalari hisobiga yuzaga kelgan. UNCTAD hisob-kitoblariga ko‘ra, ushbu tranzit oqimlari chiqarib tashlanganda real FDI hajmi 11 foizga kamaygan.

Mazkur holat yuqori foiz stavkalari, geosiyosiy noaniqliklar va iqtisodiy o‘sish sur’atlarining sekinlashuvi investorlar faolligiga salbiy ta’sir ko‘rsatayotganini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, investitsiyalar tobora ko‘proq yuqori texnologiyalar, yashil energetika va raqamli iqtisodiyot kabi strategik tarmoqlarga yo‘naltirilmoqda.

Ushbu tendensiya O‘zbekiston uchun ham muhim ahamiyatga ega. Mamlakat investitsiya siyosatida FDI hajmini oshirish bilan bir qatorda, yuqori qo‘shilgan qiymat yaratuvchi va eksportga yo‘naltirilgan loyihalarni jalb etishga ustuvor e’tibor qaratishi maqsadga muvofiq.

Xitoy tajribasi: to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb etishning samarali modeli.

Xitoy Xalq Respublikasi so‘nggi qirq yil davomida to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb etish borasida dunyodagi eng muvaffaqiyatli davlatlardan biri sifatida e’tirof etiladi. 1978-yilda boshlangan "ochiq eshiklar siyosati" (Open Door Policy) mamlakat iqtisodiyotining jadal rivojlanishi uchun muhim asos yaratdi. Mazkur siyosat doirasida maxsus iqtisodiy zonalar tashkil etildi, xorijiy investorlar uchun soliq imtiyozlari joriy qilindi, eksportga yo‘naltirilgan ishlab chiqarish qo‘llab-quvvatlandi hamda infratuzilmaga keng ko‘lamli investitsiyalar yo‘naltirildi. Natijada Xitoy qisqa muddat ichida global ishlab chiqarish markaziga aylandi.[10]

Dastlabki bosqichlarda mamlakatga jalb qilingan investitsiyalarning asosiy qismi mehnat talab qiluvchi ishlab chiqarish tarmoqlariga yo‘naltirilgan bo‘lsa, so‘nggi yillarda investitsiyalar tarkibida yuqori texnologiyali sanoatning ulushi sezilarli darajada oshdi. Ayniqsa, yarimo‘tkazgichlar, elektromobillar, sun’iy intellekt, raqamli texnologiyalar, robototexnika va qayta tiklanuvchi energetika sohalari davlat investitsiya siyosatining ustuvor yo‘nalishlariga aylandi. Bu o‘zgarish Xitoy iqtisodiyotining arzon ishchi kuchiga tayanuvchi modeldan innovatsiyalarga asoslangan rivojlanish modeliga o‘tayotganini ko‘rsatadi.[11]

[10] Naughton B. The Chinese Economy: Adaptation and Growth. Cambridge, MA: MIT Press, 2018. pp. 105–128.
[11] State Council of the People's Republic of China. Made in China 2025. Beijing, 2015.

2024-yilda global iqtisodiy noaniqlik va geosiyosiy keskinliklar ta’sirida Xitoyga yo‘naltirilgan yangi FDI oqimlari kamaygan bo‘lsa-da, mamlakat hali ham dunyoning eng yirik investitsiya qabul qiluvchi iqtisodiyotlaridan biri bo‘lib qolmoqda. Buning asosiy sabablari qatoriga ulkan ichki bozor, rivojlangan transport va logistika infratuzilmasi, yuqori malakali kadrlar bazasi hamda sanoat kooperatsiyasining yuqori darajada shakllangani kiradi. Xalqaro kompaniyalar Xitoyni nafaqat ishlab chiqarish markazi, balki ilmiy-tadqiqot va innovatsion faoliyat uchun ham muhim hudud sifatida baholamoqda.[12]

Xitoy investitsiya siyosatining yana bir muhim jihati — davlatning strategik tarmoqlarni faol qo‘llab-quvvatlashidir. "Made in China 2025" dasturi doirasida yuqori texnologiyali ishlab chiqarish, raqamli iqtisodiyot, biotexnologiya va yashil energetikani rivojlantirish ustuvor vazifa etib belgilandi. Mazkur dastur xorijiy investorlarni ilg‘or texnologiyalarni mamlakat hududida rivojlantirishga undadi va mahalliy korxonalar bilan texnologik hamkorlikni kuchaytirdi. Natijada Xitoy nafaqat investitsiyalarni qabul qiluvchi, balki yuqori texnologiyalarni eksport qiluvchi davlatga aylanish yo‘lida sezilarli yutuqlarga erishdi.[13]

Shu bilan birga, Xitoy tajribasi investitsiyalar hajmi bilan bir qatorda ularning sifati ham muhimligini ko‘rsatadi. Mamlakat hukumatining asosiy e’tibori yuqori qo‘shilgan qiymat yaratuvchi, innovatsiyalarni rivojlantiruvchi va eksport salohiyatini oshiruvchi investitsiyalarni jalb qilishga qaratilgan. Bu yondashuv iqtisodiy o‘sishning barqarorligini ta’minlash, mehnat unumdorligini oshirish hamda milliy korxonalarning xalqaro qiymat zanjirlaridagi o‘rnini mustahkamlashga xizmat qilmoqda.[14]

Xitoy tajribasi shuni ko‘rsatadiki, xorijiy investitsiyalarni muvaffaqiyatli jalb etish faqat soliq imtiyozlari yoki arzon ishchi kuchi bilan bog‘liq emas. Asosiy omil — uzoq muddatli sanoat strategiyasining mavjudligi, davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi samarali hamkorlik hamda investitsiyalarni iqtisodiyotning ustuvor tarmoqlariga yo‘naltirishdir. O‘zbekiston uchun ham ushbu tajriba muhim ahamiyatga ega. Investitsiya siyosati yuqori texnologiyali ishlab chiqarish, sanoat kooperatsiyasi va eksportga yo‘naltirilgan loyihalarni qo‘llab-quvvatlashga qaratilsa, jalb qilinayotgan FDI iqtisodiy o‘sishga yanada kuchli ta’sir ko‘rsatishi mumkin.[15]

Jadval 2. 2024-yilda Xitoyga jalb qilingan to‘g‘ridan-to‘g‘r xorijiy investitsiyalarning asosiy ko‘rsatkichlari[16] (Muallif tomonidan Xitoy Savdo vazirligi (MOFCOM)ning 2024-yil yakunlari bo‘yicha statistik ma’lumotlari asosida tuzildi)[17]

Ko‘rsatkich	Qiymati	Tahlil
Haqiqiy jalb qilingan FDI	826,25 mlrd yuan(taxminan 115 mlrd	2023-yilga nisbatan 27,1% kamaygan, ammo Xitoy dunyoning eng

[12] Ministry of Commerce of the People's Republic of China (MOFCOM). Foreign Investment Statistics, January–December 2024. Beijing, 2025.
[13] World Bank. China Country Economic Memorandum 2025. Washington, D.C.: World Bank, 2025.
[14] OECD. Investment Policy Reviews: China. Paris: OECD Publishing, 2024.
[15] United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). World Investment Report 2025. Geneva: United Nations, 2025. pp. 82–96.
[16] Xitoy Savdo vazirligi (MOFCOM), 2024-yil yakunlari.
[17] Ministry of Commerce of the People's Republic of China (MOFCOM). Foreign Investment Statistics, January–December 2024. Beijing, 2025.

Ko‘rsatkich	Qiymati	Tahlil
	AQSH dollari)	yirik FDI qabul qiluvchi iqtisodiyotlaridan biri bo‘lib qolmoqda.
Yangi tashkil etilgan xorijiy investitsiyali korxonalar	59 080 ta	2023-yilga nisbatan 9,9% o‘sgan, bu investorlarning bozorga kirishga qiziqishi saqlanib qolayotganini ko'rsatadi.
Ishlab chiqarish (Manufacturing) sohasiga FDI	221,21 mlrd yuan	Xitoy sanoatni modernizatsiya qilishni davom ettirmoqda.
Xizmatlar sohasi	584,56 mlrd yuan	Xizmatlar sektori xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda yetakchi yo‘nalish bo‘lib qolmoqda.
Yuqori texnologiyali ishlab chiqarish	96,29 mlrd yuan (11,7%)	Yuqori texnologiyali ishlab chiqarish ustuvor yo‘nalish sifatida rivojlanmoqda.
Tibbiy asbob-uskunalar ishlab chiqarishi	+98,7%	Eng tez o‘sayotgan investitsiya yo‘nalishlaridan biri.
Professional texnik xizmatlar	+40,8%	Bilim va innovatsiyaga asoslangan xizmatlarga talab ortmoqda.
Kompyuter va ofis uskunalari ishlab chiqarishi	+21,9%	Elektronika va raqamli iqtisodiyotning o'sishi bilan bog'liq.

Jadval 3. 2024-yilda Xitoyga investitsiyalarni eng faol oshirgan davlatlar (Muallif tomonidan MOFCOM va Xitoy Milliy statistika byurosi ma’lumotlari asosida tuzildi)[18]

Davlat	O'sish sur'ati (%)	Izoh
Ispaniya	130,8	Yashil energetika va sanoat loyihalariga investitsiyalar sezilarli oshdi.
Singapur	10,8	Moliyaviy xizmatlar va yuqori texnologiyali ishlab chiqarishdagi faollik.
Germaniya	2,2	Avtomobilsozlik va mashinasozlik yo'nalishlaridagi investitsiyalar.

[18] Ministry of Commerce of the People's Republic of China (MOFCOM). Foreign Investment Statistics, January–December 2024. Beijing, 2025; National Bureau of Statistics of China. China Statistical Yearbook 2025. Beijing: China Statistics Press, 2025.

Davlat	O'sish sur'ati (%)	Izoh
Shveysariya	1,0	Farmatsevtika va yuqori texnologiyalar sohasidagi loyihalar.

Jadval 4.Xitoyda xorijiy investitsiyalarning ustuvor tarmoqlari (2024) (Muallif tomonidan MOFCOM va Xitoy Milliy statistika byurosi ma'lumotlari asosida tuzildi)[19]

Tarmoq	Investitsiya yo‘nalishi	Iqtisodiy ahamiyati
Yuqori texnologiyali ishlab chiqarish	Elektronika, yarimo'tkazgichlar	Texnologik mustaqillikni oshiradi.
Elektromobillar	EV ishlab chiqarish va batareyalar	Eksport va sanoat modernizatsiyasini qo‘llab-quvvatlaydi.
Tibbiy uskunalar	Diagnostika va tibbiy texnologiyalar	Innovatsion ishlab chiqarishni rivojlantiradi.
Professional xizmatlar	IT, konsalting, muhandislik	Raqamli iqtisodiyot rivojlanishiga xizmat qiladi.
Kompyuter va ofis texnikasi	Elektronika ishlab chiqarish	Global qiymat zanjirlaridagi o‘rinni mustahkamlaydi.

2024-yil yakunlari Xitoy investitsiya siyosatida muhim tarkibiy o‘zgarishlar yuz berayotganini ko‘rsatadi. Haqiqiy foydalanilgan FDI hajmi 826,25 mlrd yuanni tashkil etib, o‘tgan yilga nisbatan 27,1 foizga kamaygan bo‘lsa-da, yangi tashkil etilgan xorijiy investitsiyali korxonalar sonining 9,9 foizga oshgani investorlarning Xitoy bozoriga uzoq muddatli qiziqishi saqlanib qolayotganini anglatadi.

2025-Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, investitsiyalar an’anaviy ishlab chiqarishdan ko‘ra yuqori qo‘shilgan qiymat yaratuvchi tarmoqlarga yo‘naltirilmoqda. Ayniqsa, tibbiy asbob-uskunalar ishlab chiqarish (+98,7%), professional texnik xizmatlar (+40,8%) hamda kompyuter va ofis uskunalari ishlab chiqarishi (+21,9%) bo‘yicha o‘sish sur’atlari Xitoyning innovatsion iqtisodiyot modeliga o‘tayotganini tasdiqlaydi.

Mazkur tajriba O‘zbekiston uchun ham muhim xulosani beradi. Investitsiya siyosatining asosiy maqsadi faqat FDI hajmini oshirish emas, balki ilmiy-texnologik rivojlanishni qo‘llab-quvvatlaydigan, eksport salohiyatini kuchaytiradigan hamda yuqori qo‘shilgan qiymat yaratuvchi tarmoqlarga investitsiyalarni jalb qilishdan iborat bo‘lishi lozim. Bunday yondashuv uzoq muddatli iqtisodiy o‘sish va milliy iqtisodiyotning xalqaro raqobatbardoshligini ta’minlashda muhim omil hisoblanadi.

[19] Ministry of Commerce of the People's Republic of China (MOFCOM). Foreign Investment Statistics, January–December 2024. Beijing, 2025; National Bureau of Statistics of China. China Statistical Yearbook 2025. Beijing: China Statistics Press, 2025.

Takliflar.

Xalqaro tajriba va olib borilgan tahlillar asosida O‘zbekistonda to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb etish samaradorligini oshirish maqsadida quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

Birinchidan, investitsiya siyosatini miqdoriy ko‘rsatkichlardan sifat ko‘rsatkichlariga yo‘naltirish zarur. Bunda yuqori texnologiyalar, sun’iy intellekt, elektronika, farmatsevtika, qayta tiklanuvchi energetika va raqamli iqtisodiyot kabi yuqori qo‘shilgan qiymat yaratuvchi tarmoqlarga investitsiyalarni jalb etish ustuvor vazifa bo‘lishi lozim.

Ikkinchidan, Xitoy va Vetnam tajribasidan kelib chiqib, maxsus iqtisodiy zonalar faoliyatini yanada takomillashtirish, ularning transport-logistika infratuzilmasini rivojlantirish hamda investorlar uchun ma’muriy tartib-taomillarni soddalashtirish maqsadga muvofiq.

Uchinchidan, mahalliy korxonalarni transmilliy kompaniyalar bilan sanoat kooperatsiyasiga jalb etish orqali ularning global qiymat zanjirlariga integratsiyalashuvini kuchaytirish zarur. Bu eksport hajmini oshirish, zamonaviy texnologiyalarni o‘zlashtirish va yangi ish o‘rinlarini yaratishga xizmat qiladi.

To‘rtinchidan, investitsiya muhitining barqarorligini ta’minlash maqsadida investorlarning huquqiy himoyasini kuchaytirish, shaffof sud tizimini rivojlantirish hamda davlat xizmatlarini to‘liq raqamlashtirish lozim. Bu investorlar ishonchini oshirib, uzoq muddatli investitsiyalar hajmining ko‘payishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Beshinchidan, investitsiya loyihalari uchun zamonaviy bilim va ko‘nikmalarga ega mutaxassislarni tayyorlashga alohida e’tibor qaratish zarur. Oliy ta’lim muassasalari, ilmiy markazlar va xususiy sektor o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish orqali innovatsion iqtisodiyot talablariga mos kadrlar tayyorlash investitsiyalarning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Oltinchidan, investitsiyalarni jalb qilishda "yashil iqtisodiyot" tamoyillariga asoslangan loyihalarni qo‘llab-quvvatlash maqsadga muvofiq. Quyosh va shamol energetikasi, energiya tejamkor texnologiyalar hamda ekologik toza ishlab chiqarish yo‘nalishlaridagi loyihalar O‘zbekistonning barqaror iqtisodiy rivojlanishiga va xalqaro investitsion jozibadorligining oshishiga xizmat qiladi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston uchun asosiy maqsad xorijiy investitsiyalar hajmini oshirish emas, balki ularning sifatini yaxshilash va iqtisodiyotning ustuvor tarmoqlariga yo‘naltirishdan iborat bo‘lishi kerak. Xalqaro tajriba shuni isbotlaydiki, innovatsion va eksportga yo‘naltirilgan investitsiyalar uzoq muddatli iqtisodiy o‘sish, texnologik rivojlanish hamda milliy iqtisodiyotning xalqaro raqobatbardoshligini ta’minlashda eng muhim omillardan biri hisoblanadi. Shu sababli investitsiya siyosatini strategik yondashuv asosida takomillashtirish O‘zbekistonning global investitsiya bozoridagi o‘rnini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Xulosa.

Mazkur tadqiqot davomida to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarning (FDI) iqtisodiy o‘sishdagi o‘rni, global investitsiya oqimlarining zamonaviy tendensiyalari hamda Xitoy tajribasi asosida investitsiya siyosatining samarali yo‘nalishlari tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, bugungi kunda FDI nafaqat kapital manbai, balki zamonaviy texnologiyalar, boshqaruv tajribasi, innovatsiyalar va xalqaro ishlab chiqarish zanjirlariga integratsiyalashuvni ta’minlovchi muhim omil hisoblanadi.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, so‘nggi yillarda global investitsiya oqimlari pandemiya, geosiyosiy ziddiyatlar, inflyatsiya va yuqori foiz stavkalari ta’sirida sezilarli o‘zgarishlarga uchragan. Shunga qaramay, yuqori texnologiyalar, raqamli iqtisodiyot, yashil energetika va innovatsion ishlab chiqarish kabi strategik tarmoqlar xorijiy investitsiyalarni jalb etishda yetakchi yo‘nalishlarga aylanmoqda.

Xitoy tajribasi investitsiyalarni muvaffaqiyatli jalb etishda uzoq muddatli davlat strategiyasi, rivojlangan infratuzilma, qulay investitsiya muhiti va yuqori qo‘shilgan qiymat yaratuvchi tarmoqlarni qo‘llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega ekanligini tasdiqlaydi. Ushbu tajriba shuni ko‘rsatadiki, investitsiya siyosatining samaradorligi nafaqat jalb qilingan kapital hajmi, balki uning iqtisodiyotning ustuvor tarmoqlariga yo‘naltirilishi va mamlakatning texnologik rivojlanishiga qo‘shayotgan hissasi bilan belgilanadi.

Tadqiqot natijalari asosida O‘zbekiston uchun investitsiya siyosatini takomillashtirish yuzasidan bir qator amaliy takliflar ishlab chiqildi. Jumladan, yuqori texnologiyali va eksportga yo‘naltirilgan investitsiyalarni rag‘batlantirish, maxsus iqtisodiy zonalar faoliyatini yanada rivojlantirish, investorlar uchun huquqiy kafolatlarni kuchaytirish, sanoat kooperatsiyasini kengaytirish hamda mahalliy korxonalarni global qiymat zanjirlariga integratsiyalashuvini jadallashtirish zarurligi asoslab berildi.

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekistonda to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb etish siyosatini zamonaviy global tendensiyalar va ilg‘or xalqaro tajribaga mos ravishda takomillashtirish mamlakatning investitsion jozibadorligini oshirish, iqtisodiyotning barqaror o‘sishini ta’minlash hamda xalqaro raqobatbardoshligini mustahkamlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Shu bois investitsiya siyosatini miqdoriy ko‘rsatkichlardan sifat ko‘rsatkichlariga yo‘naltirish, innovatsion va yuqori qo‘shilgan qiymat yaratuvchi loyihalarni qo‘llab-quvvatlash O‘zbekiston iqtisodiyotining uzoq muddatli va barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Adabiyotlar/Литература/Reference:

1. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment. 4th ed. Paris: OECD Publishing, 2008. pp. 17–32.
2. International Monetary Fund. World Economic Outlook: International Resilience under Uncertainty. Washington, D.C.: IMF, 2025.
3. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). World Investment Report 2025: International Investment in the Digital Economy. Geneva: United Nations, 2025. pp. 3–12.
4. UNCTAD. World Investment Report 2025. Geneva: United Nations, 2025. pp. 25–38.
5. UNCTAD. World Investment Report 2025. Geneva: United Nations, 2025. pp. 46–58.
6. OECD. FDI Qualities Policy Toolkit. Paris: OECD Publishing, 2022.
7. UNCTAD. World Investment Report 2025. Geneva: United Nations, 2025. pp. 78–90
8. World Bank. World Development Report 2024: The Middle-Income Trap. Washington, D.C.: World Bank, 2024.
9. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). World Investment Report 2024: Investment Facilitation and Digital Government. Geneva: United Nations,

2024; UNCTAD. World Investment Report 2025: International Investment in the Digital Economy. Geneva: United Nations, 2025.

10. Naughton B. The Chinese Economy: Adaptation and Growth. Cambridge, MA: MIT Press, 2018. pp. 105–128.
11. State Council of the People's Republic of China. Made in China 2025. Beijing, 2015.
12. Ministry of Commerce of the People's Republic of China (MOFCOM). Foreign Investment Statistics, January–December 2024. Beijing, 2025.
13. World Bank. China Country Economic Memorandum 2025. Washington, D.C.: World Bank, 2025.
14. OECD. Investment Policy Reviews: China. Paris: OECD Publishing, 2024.
15. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). World Investment Report 2025. Geneva: United Nations, 2025. pp. 82–96.
16. Xitoy Savdo vazirligi (MOFCOM), 2024-yil yakunlari.
17. Ministry of Commerce of the People's Republic of China (MOFCOM). Foreign Investment Statistics, January–December 2024. Beijing, 2025.
18. Ministry of Commerce of the People's Republic of China (MOFCOM). Foreign Investment Statistics, January–December 2024. Beijing, 2025; National Bureau of Statistics of China. China Statistical Yearbook 2025. Beijing: China Statistics Press, 2025.
19. Ministry of Commerce of the People's Republic of China (MOFCOM). Foreign Investment Statistics, January–December 2024. Beijing, 2025; National Bureau of Statistics of China. China Statistical Yearbook 2025. Beijing: China Statistics Press, 2025.